

Police Position-oriented Preventive Strategies in the Fight Against Terrorist Crimes

Ebrahim Rajabi
Tajamir*

Assistant Professor in Criminal Law and
Criminology, Amin Police Academy, Tehran, Iran

Abstract

The global problem of terrorism, which has called on all governments to fight, requires serious measures to prevent security damage in addition to effectively confronting its policymakers. Therefore, resisting terrorism without strategic planning will intensify security measures. Method: The present research has been applied in terms of collecting information by documentary method and by studying international documents, sources related to the subject and the obtained information has been analyzed descriptively-analytically. Results: The most important components of the target of terrorist attacks; exposure, vitality, symbolism, legitimacy, destructibility, crowdedness, proximity, and ease of access are all chosen by terrorists in a rational process. Conclusion: In fact, each target is assessed in terms of the risk of terrorist attacks and, consequently, with police-oriented strategies such as reducing the target of crime, electronic surveillance, the physical presence of police in hot areas, controlling surveillance, identifying hot spots and potential criminals, designing an anti-terrorism environment and increasing police awareness can all prevent terrorist attacks.

Keywords: Police, Situational prevention strategies, Situational prevention, Target of crime, Terrorism.

Received: 28/Jun/2020

Accepted: 31/Oct/2021

eISSN: 2476-6224 ISSN: 2345-3575

* Corresponding Author: e.rajabi.t@gmail.com

راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی

ابراهیم رجیبی تاج امیر ^{ID} * | استادیار حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران

چکیده

معضل جهانی تروریسم که تمامی دولت‌ها را به جنگ طلبیده مستلزم اتخاذ تدابیر جدی است تا علاوه بر مقابله مؤثر با سیاستگذاران آن، از وارد آمدن لطمات امنیتی جلوگیری گردد. هدف این پژوهش تبیین راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی است. این پژوهش کیفی از نظر گردآوری اطلاعات به روش اسنادی و از طریق مطالعه اسناد بین‌المللی و منابع مرتبط با موضوع انجام شده و اطلاعات به دست آمده به صورت توصیفی-تحلیلی بررسی شده‌اند. یافته‌های این پژوهش بیانگر آن است که مهم‌ترین مؤلفه‌های آماج حملات تروریستی شامل در معرض دید بودن، حیاتی بودن، نمادین بودن، مشروع بودن، قابل تخریب بودن، مملو از جمعیت بودن مکان، نزدیک بودن و سهولت دسترسی هستند که در فرایندی عقلانی توسط تروریست‌ها انتخاب می‌شوند. در واقع، هر آماج از حیث ریسک حمله‌های تروریستی ارزیابی شده و در نتیجه با راهبردهای موقعیت‌مدار پلیس از قبیل کم کردن آماج جرم، نظارت الکترونیکی، حضور فیزیکی پلیس در مناطق پر جرم، کنترل اشخاص تحت نظارت، شناسایی مناطق پر جرم و بزهکاران مستعد، طراحی محیط ضد تروریسم و افزایش شناخت پلیس، می‌توان از غالب حمله‌های تروریستی پیشگیری نمود.

کلیدواژه‌ها: پلیس، راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار، پیشگیری وضعی، آماج جرم، تروریسم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

امروزه کشورهای پیشرفته راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار خود را بر مبنای نظریه انتخاب عقلانی بنا نهاده‌اند. بر اساس نظریه انتخاب عقلانی، مجرم کنشگری عقلانی است که پیش از ارتکاب جرم در سنجشی عقلانی هزینه و فایده جرم را ارزیابی می‌کند و زمانی ارتکاب جرم را انتخاب می‌کند که در آن موقعیت، بهترین انتخاب او باشد. به نظر می‌رسد حملات تروریستی نیز بر اساس نظریه انتخاب عقلانی در فرایندی عقلانی ارتکاب می‌یابند، هرچند این عقلانیت می‌تواند با محدودیت‌هایی مواجه باشد. درک فرایند عقلانی حملات تروریستی می‌تواند ما را در کاهش فرصت‌های وقوع چنین حملاتی و نیز پیش‌بینی راهبردهایی برای پیشگیری از آنها کمک نماید. در مورد این جرایم، پیشگیری وضعی که با تأثیر گذاشتن بر وضعیت و آماج‌های جرم ارتکاب را سخت‌تر می‌کند می‌تواند عاملی مهم در انحراف مرتکبان این جرایم به حساب آید (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۳: ۵۵۹).

بر همین اساس، هدف اصلی از کنترل جرایم تروریستی را باید در ناتوان‌سازی غیرکیفری افراد خطرناک با تدابیر جرم‌شناختی پیشگیری وضعی جستجو کرد. از این رو، فرد یا گروه در معرض خطر ممکن است در معرض پایش و نظارت قرار گیرند. در این میان، پلیس نیز باید با تجدیدنظر در رویکردهای سنتی و با تکیه بر قابلیت‌های دانش نوین در هزاره سوم مهارت و تخصص خود را در راستای مبارزه با جرایم تروریستی افزایش دهد. بدین‌سان، اتخاذ تدابیر پیشگیرانه بر اساس پیش‌بینی جرم و شناسایی متغیرهای خطرزای تروریستی می‌تواند کارساز باشد. در این راستا، پلیس نقشی حیاتی در مقابله با تروریسم ایفا می‌کند، چراکه پلیس در جایگاهی قرار دارد که می‌تواند نسبت به ظهور تهدیدهای تروریستی آگاهی یابد و دریابد که چه اهدافی بیشتر در معرض خطر قرار دارند و اینکه در پاسخ به حملات تروریستی چه کاری را باید انجام داد. در این پژوهش بر پیشگیری وضعی تمرکز کردیم، زیرا احتمال به خطر افتادن حیات و امنیت انسان‌ها به دنبال وقوع تروریسم موجب اهمیت یافتن تروریسم شده است.

بنابراین پیشگیری وضعی که بزه‌دیده‌مدار و موقعیت‌محور است و به جای توجه به مجرم و از بین بردن انگیزه ارتکاب جرم به فرصت‌های مجرمانه و وضعیت ماقبل بزهکاری نظر دارد، می‌تواند وسیله مؤثری در پیشگیری از این جرایم خشونت‌بار باشد. مرتکب در صورت موجود بودن یک وضعیت خاص از اندیشه به سمت عمل می‌آید و تسخیر این وضعیت می‌تواند مانع از ارتکاب بسیاری از جرایم باشد. سخت‌تر کردن و افزایش هزینه ارتکاب جرم می‌تواند باعث کاهش جرم شود. پس پیشگیری وضعی به وضعیت پیش‌جنایی نظر دارد. از این روست که راهبردهای پیشگیرانه مبتنی بر موقعیت در این رابطه می‌توانند عمل‌گرایانه و مؤثر باشند (فورچی‌بیگی، ۱۳۹۶: ۷۰۳). بر این اساس، استفاده از اشکال مختلف پیشگیری وضعی از قبیل کم کردن آماج جرم، نظارت الکترونیکی از طریق نصب دوربین‌های مدار بسته، افزایش مأمورین گشت و بالا بردن شناخت و آگاهی پلیس می‌توانند در پیشگیری از عملیات تروریستی مؤثر واقع شوند.

پیش‌بینی جرم یکی از مهم‌ترین مسائلی است که در مطالعات جرم‌شناسی تروریسم مطرح شده است. شناسایی متغیرهای جرم‌زا در قالب پیش‌بینی جرم می‌تواند منجر به اتخاذ رویکردهای پیشگیرانه و از بین بردن شاخص‌های خطرزا شود. بدین‌سان، دیوید فارینگتون^۱ معتقد است باید با تکیه بر عوامل خطر، ابزارهای پیشگیری از ارتکاب جرم را ترسیم نمود (فارینگتون، ۲۰۰۰: ۱). بدین‌سان، طبق آموزه‌های جرم‌شناسی پیش‌بینی‌محور^۲ ویژگی‌های شخصی و اجتماعی مرتکب از یک سو و شرایط زمانی و مکانی نقش مهمی در پیش‌بینی جرایم احتمالی تروریستی دارند. پیش‌بینی در پیشگیری وضعی هم مانند مدیریت کیفری ریسک جرم نقش اساسی دارد. در مدیریت کیفری برای پیش‌بینی و ارزیابی خطر مجرمان تروریستی از روش‌های آماری و آمار جنایی استفاده می‌شود. در این روش، موقعیت‌های احتمالی ارتکاب جرایم تروریستی و پیش‌بینی چگونگی آنها صورت می‌گیرد. عواملی مانند خارجی یا داخلی بودن تروریست‌ها می‌توانند

-
1. Farrington.
 2. Predictive Criminology.

راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی؛ رجیبی تاج امیر ۲۵۷ |

موجب پیش‌بینی حمل سلاح، امکانات، محل تجمع و ... شوند. همچنین، ارزیابی آماج جرم نیز می‌تواند در پیش‌بینی این دسته جرایم مؤثر باشد (شاهیده، ۱۳۹۶: ۶۶۶).

از آنجا که راهبرد اصلی مدیریت خطر در جرایم تروریستی بر مبارزه با «هسته مقاوم بزهکاران» یا «گروه‌های پرخطر» مبتنی است، رویکرد سنجش خطر مرتکبان تروریست با تکیه بر معیارهای بالینی و خصوصاً شاخص‌های آماری نقشی اساسی در ارزیابی خطرناکی مجرمان ایفا می‌نماید (رضوانی، ۱۳۹۶: ۸۰۶).

برای ایجاد مانع بر سر راه بزهکاران مصمم به ارتکاب جرایم تروریستی باید تا حد امکان آماج‌ها و سیل‌های عملیات مجرمانه شناسایی شوند. در واقع، پلیس با ایجاد حفاظت‌های فیزیکی و اقدامات مادی نظیر گذاشتن نرده و حفاظ و دیوارهای بلند برای ساختمان‌های مهم و دولتی که احتمال بیشتری می‌رود که مورد عملیات تروریستی قرار گیرند تا حدودی می‌تواند جلوی این اقدامات را بگیرد. بدین ترتیب، فرصت ارتکاب جرم از مجرم سلب می‌شود و هزینه ارتکاب جرم برای وی بالا می‌رود، اگرچه این مورد همراه با موارد دیگر پیشگیری وضعی تکمیل می‌گردد.

به دلیل شرایط و محدودیت‌های متفاوت در حملات تروریستی، این حملات باید توسط پلیس به صورت مجزا تحلیل شوند. بنابراین، چنانچه فعالیت‌های تروریستی مرحله به مرحله از آغاز تا پایان عملیات ردیابی شوند، تفاوت‌های موجود در روش‌های شخص تروریست را می‌توان کشف کرد. در نتیجه، فرصت‌هایی که تروریست برای تکمیل حملاتش باید بکار برد و تصمیمات خود را بر مبنای آنها بنیان نهد، به عنوان مثال هدف یا سلاح انتخاب شده، می‌تواند کشف گردند. در مواردی که اطلاعات کافی در مورد اینکه تروریست‌های مختلف عملیات‌شان را چگونه انجام خواهند داد وجود ندارد، پلیس باید از طریق قرار دادن خود در موقعیت تروریست و تصور مراحلی که برای فعلیت یافتن یک حمله تروریستی خاص لازم است فکر تروریست را بخواند (مقدسی، ۱۳۸۷: ۱۸۵).

به طور مشابه، تروریست‌ها باید هدفی را انتخاب کنند و برخی از این اهداف نسبت به دیگر اهداف جذاب‌ترند. تروریست می‌تواند به هر هدفی حمله کند ولی در عمل فعالیت‌های تروریست بسته به پول، محل، دسترس پذیری هدف، عدم توافق با دیگر تروریست‌ها و بسیاری از امور دیگر محدود می‌شوند. برخی از جنبه‌های جذاب هدف تروریستی بدین شرح هستند: بی‌حفاظ بودن؛ حیاتی بودن هدف (به عنوان مثال شبکه فشار قوی برق، سیستم‌های حمل‌ونقل و سیستم‌های ارتباطی)؛ ارزشمند بودن هدف برای دشمن؛ تروریست‌ها از دیدگاه خود نابود کردن هدف را مشروع بدانند؛ هدف قابلیت خراب شدن را داشته باشد؛ هدف محدودۀ بیشتری را دربرگیرد (مثلاً تعداد کشته‌ها بیشتر شود)؛ هدف به گروه تروریستی نزدیک باشد؛ و حمله به هدف تروریستی آسان باشد (کلارک و نیومن، ۲۰۰۶).

پلیس می‌تواند با جمع‌آوری اطلاعات و آگاهی در مورد جذابیت‌های اهداف، بسیاری از اهداف احتمالی واقع در حوزه قلمرواش را کنار گذاشته و با آگاهی از این موضوع و ارزیابی خسارت احتمالی، هدفی را که احتمالاً مورد حمله قرار خواهد گرفت محافظت نماید. این اطلاعات می‌توانند به پلیس بگویند که اهدافی که احتمال حمله به آنها ضعیف است چه اهدافی هستند و اهدافی که ممکن است تروریست‌ها به آنها حمله کنند چه اهدافی هستند. بنابراین، از این منظر جمع‌آوری اطلاعات هیچ وقت به صورت تصادفی نیست و احتمال جمع‌آوری اطلاعات بی‌اهمیت کم است.

اغلب تصور می‌شود که تنها پیامد حفاظت از اهداف آسیب‌پذیرترین است که این کار منجر به سوق دادن حملات تروریستی به سمت اهداف غیر حفاظت‌شده خواهد شد، ولی با این حال مطالعات پیشگیری وضعی به ما آموخته‌اند که جابجایی جرم به ندرت صورت می‌گیرد. قطعاً جابجایی صورت می‌پذیرد ولی در غالب موارد جابجایی صورت نمی‌گیرد (هسلینگ، ۱۹۹۴). با این حال، باید این نکته را مد نظر داشت که غالب تروریست‌ها در طول زمان به منظور مطابقت با تغییرات انجام‌شده، رفتارشان را با تغییرات هماهنگ می‌کنند. در حقیقت ما بر این باوریم که فرصت دادن برای حمله تروریستی نوعی استقبال از حمله تروریستی خواهد بود.

در این زمینه فرماندهان پلیس باید نسبت به طراحی برنامه‌هایی برای حفاظت از اهداف واقع در حوزه قلمروشان مسئولیت داشته باشند. این برنامه‌ها باید با لحاظ پیشرفت‌های صورت گرفته و در پاسخ به تهدیدات جدید هر ساله مورد بازبینی قرار گیرند. این کار باید شامل دو بخش مجزا و در عین حال مرتبط با هم باشد: ۱. شناسایی اهداف بسیار آسیب‌پذیر و کاهش آسیب‌پذیری آنها با همکاری دیگر بخش‌ها. در این خصوص پلیس برای هر هدفی باید در مورد نوع حمله‌ای که احتمالاً روی خواهد داد به خوبی فکر کند و از طریق خواندن فکر تروریست‌ها تلاش کند که دریابد حمله چگونه انجام خواهد شد و کدام یک از اهداف آسیب‌پذیر مورد حمله واقع خواهند شد. ۲. ارائه کمک‌های امنیتی برای دیگر اهداف احتمالی. در این زمینه باید سرمایه‌گذاری مالی کافی در زمینه طراحی برنامه صورت گیرد و باید تمامی بخش‌ها اطمینان پیدا کنند که افسران مسئول در زمینه پیشگیری از جرم و فرایندهای امنیتی به گونه صحیحی آموزش دیده‌اند. جهت تضمین اینکه موضوعاتی که باید حذف شوند یا موضوعاتی که با هم همپوشانی دارند مشخص شده‌اند باید طرح‌های منطقه‌ای توسط فرماندهان مرکزی کنترل و نظارت شوند. با این اقدام وقوع اشکال خاص تروریسم کاهش یافته و در نتیجه حذف و نابودی گروه‌های تروریستی ممکن می‌گردد. با این حال، در طول زمان گروه‌های تروریستی دیگر رشد خواهند کرد و در اشکال جدیدتر گسترش خواهند یافت. اشکال جدید حملات تروریستی از تغییرات تکنولوژی و اجتماعی که فرصت‌های جدیدی را برای تروریسم ایجاد می‌کنند نشئت خواهند گرفت. بنابراین، پلیس باید طرح‌های بلندمدتی را برای تحلیل و ارزیابی اهداف در حوزه قلمروش و ارتقای امنیت در مواردی که مورد نیاز است پی‌ریزی کند. در هر مورد که احتمال کاهش فرصت‌های وقوع تروریسم در کوتاه‌مدت ناممکن به نظر برسد، در زمانی که طرح بلندمدتی تعقیب می‌شود هدف مذکور دست‌یافتنی خواهد شد. از آنجا که در بخش خصوصی غالباً مالکان یا مدیران اهداف تروریستی هستند، پلیس باید با صاحبان مشاغل، صنایع و دیگر بخش‌های غیر دولتی در کاهش فرصت‌های وقوع تروریسم همکاری کند. جهت ترغیب فعالان بخش خصوصی جهت ارتقای امنیت حوزه کاری‌شان، پلیس باید راه‌حل‌هایی را پیدا کند که به

نفع بخش مذکور نیز باشد. طرف خصوصی واقعی صنعت امنیت محلی است. در حقیقت کارشناسان امنیتی نسبت به امنیت بیشتر تأسیسات زیربنایی حوزه قلمروشان مسئول هستند و کنترل محسوسی بر مکان‌هایی که مردم بیشتر وقتشان را در آنجا سپری می‌کنند دارند، مثل وسایل حمل و نقل عمومی و مؤسسات آموزشی و مراکز خرید. آنها همچنین می‌توانند به پلیس جهت شناسایی منابع لازم کمک کنند، از قبیل اینکه زمانی که راهنمایی جهت طراحی سیستم حفاظتی برای تأسیسات حیاتی خاص همچون بندار، مخازن آب و شبکه آبرسانی لازم است و یا نهادهایی نیازمند مراقبت خاص هستند همچون کارخانه‌های شیمیایی یا پروژه‌های نفتی، مشاوره‌های ویژه ارائه کنند (مقدسی، ۱۳۸۷: ۱۸۹). در همین راستا، این پژوهش در صدد پاسخگویی بدین سؤال است که راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی چه هستند؟ با توجه به ماهیت پژوهش‌های حقوقی و جرم‌شناختی، پژوهش حاضر از نظر روش کیفی است و به لحاظ گردآوری اطلاعات به روش اسنادی و از طریق مطالعه قوانین داخلی و اسناد بین‌المللی، کتب، مقالات و قوانین و مقررات جدید انجام شده و اطلاعات بدست آمده به صورت توصیفی-تحلیلی بررسی شده‌اند.

۱. پیشینه

مقدسی (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان «پلیس و پیشگیری از تروریسم» بدین نتیجه رسیده که پیشگیری وضعی چارچوب مناسبی را برای محقق ساختن حفاظت از اهداف آسیب‌پذیر فراهم خواهد ساخت. بنابراین، پیشگیری وضعی نه تنها به مقابله با تروریسم کمک می‌کند بلکه به پلیس در برآورده ساختن اهدافشان در مقابله با جرم، حفاظت از بزه‌دیدگان و اطمینان خاطر دادن به عموم مردم یاری می‌رساند. قبله‌ای خویی، فرهمند و فرهمندفر (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان «پیشگیری وضعی از جرایم تروریستی» بدین نتیجه رسیده‌اند که پیشگیری وضعی که به جای توجه به مجرم و از بین بردن انگیزه ارتکاب جرم به فرصت‌های مجرمانه و وضعیت ماقبل بزهکاری نظر دارد می‌تواند وسیله مؤثری در پیشگیری از این جرایم خشونت‌بار باشد. مرتکب

راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی؛ رجبی تاج امیر ۲۶۱ |

در صورت موجود بودن یک وضعیت خاص از اندیشه به سمت عمل می‌آید و تسخیر این وضعیت می‌تواند مانع از ارتکاب بسیاری از جرایم باشد. سخت‌تر کردن و افزایش هزینه ارتکاب جرم می‌تواند باعث کاهش جرم شود. پس پیشگیری وضعی به وضعیت پیش‌جنایی نظر دارد. قورچی بیگی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان «آماج‌گزینی در حمله‌های تروریستی: انتخابی عقلانی» بدین نتیجه رسیده که امروزه رویکرد رایج در پیشگیری از حملات تروریستی رویکرد موقعیت‌مدار است و در عمل نیز از راهبردها و تکنیک‌های این رویکرد برای پیشگیری از تروریسم بهره گرفته شده است.

۲. مبانی نظری

۲-۱. نظریه انتخاب عقلانی و تروریسم

نظریه انتخاب عقلانی را بر اساس تقسیم‌بندی ریتزر از انگاره‌های جامعه‌شناختی باید جزء انگاره تعریف اجتماعی دانست. ریتزر موضوع مطالعه انگاره تعریف اجتماعی را جهان ذهنی خرد و آن بخش از جهان عینی خرد که به فراگردهای ذهنی (یعنی کنش) می‌پردازد می‌داند (ریتزر، ۱۳۸۰: ۶۴۵). نظریه انتخاب عقلانی از جمله نظریه‌های کلاسیک در جرم‌شناسی است. ریشه این نظریه به رویکرد فایده‌گرایی برمی‌گردد (جوادی یگانه، ۱۳۸۷: ۳۷)، رویکردی که در آن کنش انسانی تابع سنجش عقلانی لذت و رنج است و در آن امر اخلاقی باید به دنبال تأمین بیشترین خوشی برای بیشترین انسان‌ها باشد. در این رویکرد انسان به ذات از رنج‌گریزان و به سوی لذت‌مایل است؛ در نتیجه، همواره رفتاری از وی سر می‌زند که برای وی بیشترین خوشی را به همراه داشته باشد (علیوردی‌نیا و صالح‌نژاد، ۱۳۹۲: ۱۱). جرم نیز به عنوان کنشی انسانی از این قاعده مستثنی نیست. مجازات جرم در برابر عواید ناشی از جرم تعیین می‌کند که مجرم ارتکاب جرم را در وضعیت خاصی انتخاب نماید یا خیر؟ اگر جرم بهترین انتخاب مجرم باشد در آن وضعیت، مجرم جرم را مرتکب خواهد شد. اگر تروریست‌ها را عقلانی بدانیم، فرصت عنصر کلیدی در ارتکاب

جرم خواهد بود. مسلماً یک عامل عقلانی، احتمال موفقیت خود را از طریق یک انتخاب عقلانی در مورد چگونگی و زمان و مکان ارتکاب جرم می‌سنجد (قورچی بیگی، ۱۳۹۶: ۷۰۸).

۲-۲. نظریه شخصیت جنایی

حالت خطرناک از دستاوردهای مکتب اثباتی ایتالیایی است. از این اصطلاح تعاریف متعددی ارائه شده است. حالت خطرناک را می‌توان حالت بالقوه موجود و مخصوصاً بارز کسی دانست که مقارن با وضع دشوار اجتماعی فعلیت می‌یابد (کی‌نیا، ۱۳۸۱: ۲۸۳). در نظام مدیریتی، یکی از مهم‌ترین مسائل، کیفیت پیش‌بینی رفتارهای آتی فرد و در واقع شناسایی بزهکاران بالقوه پرخطر است. در این روش، برای پیش‌بینی رفتارهای فرد در آینده به ابزارهای بالینی و آماری تکیه می‌شود. در این راستا، رویکردی جدید به نام عدالت سنجشی^۱ در سیاست جنایی شکل گرفته که از روش‌های سنجش ریسک آماری جهت پیش‌بینی احتمال تکرار جرم در آینده استفاده می‌کند. در این بستر، جرم‌شناسی به مثابه ابزاری برای سنجش حالت خطرناک بکار گرفته می‌شود. پیش‌بینی جرم به عنوان یک مفهوم برگرفته از جرم‌شناسی آماری به معنای احتمال ارتکاب جرم در پرتو رویکردهای خطرمدار است. در این شرایط، علم آمار به کمک عدالت کیفری آمده و بر اساس برخی متغیرها احتمال ارتکاب جرایم را در آینده تخمین می‌زند (اوانس، ۲۰۰۷: ۱۳۲). مرتکبان جرایم تروریستی از دیدگاه جرم‌شناختی با نظریه شخصیت جنایی ژان پیناتل قابل ارزیابی هستند. شخصیت جنایی این دسته مرتکبان دارای چهار رکن است: خودبینی یا خودمحوری، عدم ثبات، پرخاشگری، ستیزه‌جویی و بی‌تفاوتی. شخصیت جنایی حاکی از ساختاری روانی است که از آن می‌توان حالت خطرناک را برداشت نمود (دانش، ۱۳۷۶: ۳۳۶).

۲-۳. نظریه استثناء‌گرایی^۲ یا اضطرارگرایی

از نظریه‌هایی که بر اساس شرایط محیطی شکل گرفته و سامان می‌یابد نظریه اضطرارگرایی یا استثناء‌گرایی است. در حالات ضرورت یا اضطرار وضعیتی غیرعادی حادث می‌شود که

1. Actuarial Justice.
2. The Exceptionalism.

راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی؛ رجیبی تاج امیر ۲۶۳ |

ساز کارهایی که در شرایط عادی مورد استفاده بوده‌اند دیگر توان پاسخگویی را نخواهند داشت. این وضعیت موجد حالتی استثنائی و منحصر به فرد است که برگرفته از نقطه نامتوازی است که در آن وضعیت برخی اقدامات غیرقانونی توجیه می‌گردند. در واقع، حوادث تروریستی ۱۱ سپتامبر موجد این حالت غیرعادی بودند و در پرتو این حادثه بود که این تفکر کلی ایجاد گردید که اعمال برخی اقدامات تحدیدی یا تعلیقی در قلمرو آزادی‌های مدنی در شرایط فعلی که شرایطی اضطراری است اجتناب‌ناپذیر است. جدا از حوادث تروریستی ۱۱ سپتامبر، عواملی دیگر به طور خاص باعث پذیرش عمومی ادعای اضطرارگرایی می‌گردند. این عوامل به آنچه دیوید گارلند و دیگران در چارچوب قلمرو عدالت کیفری از آن به عنوان «ضرورت یک فرهنگ کنترل»^۱ تعبیر می‌کند ارتباط دارند. طبق نظر این دسته از نویسندگان، دولت‌های مدرن جدید به طور فزاینده‌ای به واسطه گرایش‌شان نسبت به «حفاظت عمومی»^۲ «محدودسازی خطر»^۳ و «مدیریت ریسک»^۴ که خود همگی از درک وجود ناامنی اجتماعی و بهره‌برداری از آن نشئت گرفته‌اند، شناخته می‌شوند (گارلند، ۲۰۰۱: ۳۳).

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۱. مؤلفه‌های مؤثر در انتخاب آماج

در حملات تروریستی آماج‌ها به صورت تصادفی انتخاب نمی‌شوند، بلکه تروریست‌ها به دقت ویژگی‌های آماج‌ها را بررسی کرده و در انتخاب آماج خود، ویژگی‌های خاصی را مد نظر قرار می‌دهند و تأثیر حمله خود را ارزیابی می‌کنند. در حقیقت تروریست‌ها برای انتخاب خود از

-
1. A Culture of Control.
 2. Public Protection.
 3. Containment of Danger.
 4. Management of Risk.

آماج‌هایی که دارای ویژگی‌های EVIL DONE هستند^۱ استفاده می‌کنند (کلارک و نیومن، ۲۰۰۶: ۹۳). در این خصوص نمی‌توان مدعی شد که تروریست‌ها این اولویت‌ها را همیشه مد نظر دارند، اما به واسطه این معیارها و ویژگی‌ها می‌توان آماج‌های پرخطر را مشخص کرده و سطوح امنیتی این آماج‌ها را بالا برد. در این راستا، باید برای هر یک از اشکال و انواع حملات تروریستی رتبه‌بندی مجزایی انجام شود و سپس بر اساس ویژگی‌های گفته‌شده، آماج‌های آسیب‌پذیر در هر منطقه و شهری مشخص شوند و حفاظت مناسب از آن به عمل آید.

الف- در معرض دید بودن. یکی از ویژگی‌هایی که تروریست‌ها در انتخاب آماج حمله خود در نظر می‌گیرند در معرض دید بودن آماج است. آماج‌هایی که این ویژگی را دارند یا به هر طریقی برجسته هستند، مانند نیروگاه‌های اتمی یا مجتمع‌های تجاری، احتمال بیشتری دارد که توسط تروریست‌ها به عنوان آماج انتخاب شود.

ب- حیاتی بودن. منابع و ذخایر آب، برق، مواد غذایی، فرودگاه‌ها و سیستم‌های حمل و نقل شهری جزء منابع و زیرساخت‌های حیاتی بوده و برای حمله بسیار مناسب‌اند. تروریست‌ها به دنبال تخریب چنین آماجی می‌توانند ترس و وحشت گسترده‌ای را در میان شهروندان ایجاد نمایند. حمله بدین آماج‌ها موجب برهم خوردن زندگی روزانه تعداد کثیری از مردم می‌شود.

پ- نمادین و تمثیلی بودن. ویژگی دیگر مورد نظر حملات تروریستی نمادین بودن آماج است. حتی اگر حمله به چنین آماج‌هایی همراه با کشتن یا تخریب همراه نباشد، از نظر نمادین حمله به آنها برای تروریست‌ها بسیار مهم تلقی می‌شود. برای مثال در حمله تروریستی به حرم بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، حضرت امام خمینی(ره)، حمله به مجلس شورای اسلامی، ترور شهید سلیمانی و ترور شهید فخری‌زاده، یک آماج نمادین مورد نظر تروریست‌ها بوده است.

۱. این ویژگی‌ها به EVIL DONE معروف هستند که اختصار کلمات زیر هستند: در معرض دید بودن (Exposed)، حیاتی بودن (Vital)، نمادین بودن (Iconic)، مشروع بودن (Legitimate)، قابل تخریب بودن (Destructible)، متصرف بودن (Occupied)، نزدیک بودن (Near) و آسان بودن (Easy).

ت- مشروع بودن. علی‌رغم اینکه تصور می‌شود که تروریست‌ها فقط قصد کشتن و تخریب دارند، برای تروریست‌ها انعکاس حمله در میان مردم بسیار مهم است. تروریست‌ها پیرامون اینکه به کدام آماج حمله شود بحث می‌کنند و یکی از عوامل مهم در تصمیم‌گیری آنها نحوه حمله و چگونگی قضاوت مردم در مورد حمله است و اینکه آیا مردم و افکار عمومی با آنها در این رابطه احساس همدردی می‌کنند یا خیر. اگر حمله آنها نامشروع به نظر برسد تروریست‌ها حمایت افکار عمومی را به صورت قابل توجهی از دست می‌دهند؛ برای مثال در حمله به نیروهای نظامی در طول رژه در شهر اهواز، تروریست‌ها با این توجیه که آماج آنها نیروهای نظامی بوده در صدد مشروع جلوه دادن حمله خود بودند، زیرا می‌دانستند که حمله به جمعیت غیرنظامی با سرزنش عمومی همراه خواهد بود.

ث- تخریب‌شدنی. یکی دیگر از ویژگی‌های آماج در نظر تروریست‌ها قابل تخریب بودن آماج است. حمله تروریستی‌ای موفق خواهد بود که در نتیجه حمله آماج تخریب شود. آماجی که تخریب‌نشده است ممکن است از طرف تروریست‌ها انتخاب نشود. از همین روست که در تکنیک‌های پیشگیری وضعی بر سخت‌سازی آماج جرم بسیار تأکید می‌شود. این تکنیک در مورد آماج‌های در معرض حملات تروریستی اغلب بکار گرفته می‌شود؛ ساختن دیوارهای بتنی در مقابل ساختمان‌های حساس یا حتی ضدگلوله کردن خودروهای شخصیت‌های مهم از جمله اقداماتی هستند که در این راستا اتخاذ می‌شوند.

ج- قابل تصرف. تروریسم با ترس معنا پیدا می‌کند و هدف از حملات تروریستی ایجاد ترس است. غالب حملات تروریستی با هدف کشتن و به قتل رساندن فرد یا مجموعه‌ای از افراد سازماندهی می‌شود. از این رو، تروریست‌ها به دنبال کشتن بیشترین افراد ممکن هستند، زیرا ترس بیشتری ایجاد می‌کند. تروریست‌ها به دنبال انتخاب آماج‌هایی هستند که در آن افراد زیادی حضور داشته یا ساکن هستند. تروریست‌ها می‌خواهند طی یک حمله بیشترین تعداد ممکن از افراد را به قتل برسانند. مکان‌های پرازدحام که در آنها بتوان با یک حمله تعداد زیادی از مردم را به قتل رساند آماج‌های جذابی برای تروریست‌ها هستند. حملاتی که به آماج‌هایی مانند متروها،

بازارها یا سایر امکان شلوغ صورت گرفته مؤید این است که این ویژگی تا چه حد برای تروریست‌ها مهم است.

ج- نزدیک بودن. رسیدن به آماج و دسترسی به آن یکی از چالش‌های تروریست‌ها است، به ویژه اینکه امروز تروریسم از مرزهای ملی فراتر رفته است؛ زیرا حملات تروریستی نیازمند پشتیبانی‌های لجستیکی است که تأمین آن برای تروریست‌ها زمانی که از مقر خود دور می‌شوند دشوار می‌شود و از سوی دیگر احتمال فرار آنها را دشوار می‌کند. تروریست‌ها ترجیح می‌دهند به آماج‌هایی که به آنها نزدیک‌تر است حمله نمایند، زیرا تدارک حمله و پشتیبانی آن از نظر لجستیکی آسان‌تر خواهد بود.

ح- سهولت و آسانی. در فرایند انتخاب آماج توسط تروریست‌ها این نکته که دسترسی به آماج چقدر آسان است یکی از عوامل کلیدی در انتخاب آماج برای حمله است (فورچی‌یگی، ۱۳۹۶: ۷۱۰).

علاوه بر ویژگی‌های آماج که در انتخاب آماج توسط تروریست‌ها مورد توجه قرار می‌گیرند، آنها در انتخاب نوع سلاح و ابزارهای خود برای حملات تروریستی نیز به ویژگی‌هایی توجه می‌نمایند که در انتخاب آنها مؤثر است. ویژگی‌های سلاح‌های^۱ مورد توجه تروریست‌ها عبارتند از: ۱- چندمنظوره بودن: چندمنظوره بودن سلاح بدین علت که می‌تواند موجب افزایش منافع تروریست‌ها شود مورد علاقه آنان است. بعضی از سلاح‌ها کاربری خاصی دارند، در حالی که مواد منفجره کاربرد گسترده‌تری دارند (از قتل و ترور گرفته تا آتش‌سوزی). ۲- غیرقابل کشف بودن: با توجه به پیش‌بینی تدابیر امنیتی در بسیاری از مکان‌ها مانند فرودگاه‌ها، سلاح‌ها باید به نحوی باشند که غیرقابل کشف و قابل مخفی شدن باشند تا تروریست‌ها بتوانند به راحتی آن را

۱. این ویژگی‌ها به MURDEROUS معروف هستند که مخفف کلمات زیر هستند: چندمنظوره بودن (Multi propose)، غیرقابل کشف بودن (Undetectable)، قابل حمل بودن (Removable)، مخرب بودن (Destructible)، قابل تحصیل بودن (Obtainable)، قابل اطمینان بودن (Reliable)، لذت‌بخش بودن (Enjoyable)، ایمن بودن (Safe)، پیچیده نبودن (Uncomplicated).

راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی؛ رجبی تاج امیر ۲۶۷ |

از لایه‌های امنیتی عبور دهند. ۳- قابل حمل و جابجایی بودن: سلاح‌هایی مورد استفاده تروریست‌ها باید نسبتاً سبک و کوچک باشند یا توسط یک یا دو نفر (و یا حداقل در پشت یک کامیون) قابل حمل باشند. در واقع، ارزش سلاح کاربردی بودن آن در عملیات تروریستی است. ۴- مخرب بودن: بیشتر گروه‌های تروریستی از وسایل منفجره که تا حد ممکن خسارت وارد می‌کند استفاده می‌کنند. ۵- قابل اطمینان بودن: در عملیات تروریستی معمولی احتمال استفاده از سلاح‌های سنتی و متعارف و یا سلاح‌هایی که تروریست‌ها در مورد آنها تجربه دارند بیشتر است، بدین علت که سلاح‌های جدید به علت پیچیده بودن قابل اطمینان نیستند و تروریست‌ها از این سلاح‌ها اجتناب می‌کنند مگر اینکه عملیات بدون استفاده از این سلاح‌ها ممکن نباشد. ۶- قابل تحصیل بودن: منظور راحتی دسترسی تروریست‌ها به سلاح است. مکان‌های زیادی وجود دارند که تروریست‌ها می‌توانند از آنجا اسلحه سرقت نمایند و این رایج‌ترین راه به دست آوردن سلاح توسط تروریست‌ها است. ۷- غیر پیچیده بودن: تروریست‌ها به سلاح‌هایی که استفاده از آنها پیچیده است تمایل کمی دارند و هفت تیر و سلاح‌های ساده که نیازمند تمرین کمتری هستند برای استفاده در حملات تروریستی مناسب‌ترند. ۸- امن بودن: استفاده از بمب به عنوان سلاح ذاتاً خطرناک‌تر از استفاده از دیگر سلاح‌هاست (قورچی‌بیگی، ۱۳۹۶: ۷۱۳). بررسی بسیاری از حملات تروریستی نشان می‌دهد که این ویژگی‌ها تا چه حد در تصمیم‌گیری مرتکبان مؤثر بوده‌اند. البته این ویژگی‌ها ارزش یکسانی نداشته و برای هر یک از گروه‌های تروریستی ممکن است بعضی از این ویژگی‌ها اولویت داشته باشد. با وجود این، این ویژگی‌ها کمک می‌کنند تا بر این اساس بتوانیم آماج‌های آسیب‌پذیر در برابر حملات تروریستی را مشخص کنیم و در نتیجه از نظر تدابیر پیشگیرانه موفق‌تر عمل نماییم. به هر حال، امروزه رویکرد رایج در پیشگیری از حملات تروریستی رویکرد موقعیت‌مدار است و در عمل نیز از راهبردها و تکنیک‌های این رویکرد برای پیشگیری از تروریسم بهره گرفته شده است.

از این‌رو، شناخت و فهم ماهیت ویژگی‌های سلاح‌های مورد استفاده تروریست‌ها به ما در پیدا کردن راهی برای کنترل سلاح‌های مورد علاقه آنها کمک خواهد کرد. گفتنی است بدون

وجود ابزارهای زندگی روزمره رسیدن به آماج‌ها یا استفاده از سلاح‌ها برای تروریست‌ها بسیار مشکل خواهد بود. در بسیاری از حملات رایج، مانند بمب‌گذاری در کامیون یا ترور، تروریست‌ها به ابزارهایی چون تلفن و سایر وسایل ارتباطی، اتومبیل و کامیون برای حمل و نقل وسایل و نیروها، پول نقد یا کارت‌های اعتباری (اصلی یا تقلبی)، اسناد جعلی (مانند اسناد هویت یا گواهی‌نامه یا ویزا و...) و در نهایت نقشه و آدرس و سایر مشخصات آماج نیازمندند. این وسایل و ابزارها به حدی برای زندگی روزانه ضروری و رایج هستند که کنترل کردن آنها بسیار مشکل است، اما از سه طریق می‌توان کنترل بر این ابزارها را شدیدتر کرد: یکم، این ابزارها را می‌توان به نحوی تغییر داد که استفاده تروریستی از آنها مشکل‌تر شود. دوم، می‌توان دسترسی این ابزارها را برای تروریست‌ها کاهش داد و یا عرضه آنها را محدود کرد. سوم ردیابی توزیع این ابزارهاست به نحوی که آگاه شویم چه کسی آنها را تحصیل کرده است.

در سایر جرایم، بسیاری از سازندگان کالاها و کسب‌وکارها، اقدامات متعددی را برای محافظت مردم و خودشان در برابر کلاهبرداری، سرقت ادبی، تخریب، جعل و سرقت انجام داده‌اند (کلارک و نیومن، ۲۰۰۵). حکومت‌ها نیز به طور مستمر اسکناس‌ها و اسناد بانکی، پاسپورت‌ها و دیگر اسناد را برای پیشگیری از جعل ارتقاء می‌دهند. در واقع، این کار و بسیاری از اقدامات دیگر هم در پیشگیری از تروریسم و هم در پیشگیری از سایر جرایم مفید هستند. علاوه بر این ابزارهای متعارف که توسط تروریست‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند، بعضی از انواع حملات تروریستی نیازمند ابزارهای خاصی هستند (مانند کمربندی که بمب‌گذار انتحاری با آن مواد منفجره را حمل می‌کند). در این موارد خاص، بررسی اینکه این ابزارها چه می‌توانند باشند و چگونه می‌توان آنها را کنترل کرد بسیار مهم است. برای مثال از زمانی که متوجه شدند که تروریست‌ها می‌توانند از محتویات مایع بمب درست نمایند، مسافران هواپیما از بردن مایعات به درون هواپیما منع شده‌اند (قورچی بیگی، ۱۳۹۶: ۷۱۵).

علاوه بر موارد مذکور، شرایط ویژه اجتماعی موجب افزایش فرصت تروریسم می‌شود، مانند دسترسی بیش از حد به سلاح، کنترل ضعیف مرزها، گسترش و تکثیر مواد فناورانه و مواد هسته‌ای

راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی؛ رجبی تاج امیر ۲۶۹ |

و ضعف نظام‌های بانکی که موجب تسهیل پول‌شویی می‌شوند. البته همانطور که گفتیم اعمال تروریستی انواع مختلفی دارند و شرایط تسهیل‌کننده هر یک کاملاً متفاوت هستند، اما به طور کلی می‌توان این شرایط را در پنج گروه طبقه‌بندی کرد. شرایطی که ارتکاب جرم را «آسان»، «امن»، «توجیه‌پذیر»، «جذاب و اغواکننده» و «پرمفعت» می‌کند جزء شرایط تسهیل‌کننده تروریسم محسوب می‌شوند. علیرغم اینکه به حملات تروریستی اغلب به عنوان حملات کورکورانه و همراه با خشم و انتقام نگریسته می‌شود، در پس انتخاب آماج حملات، عقلانیتی هرچند محدود وجود دارد. مرتکبان در تصمیم‌گیری پیرامون اینکه کدام آماج را برای حمله انتخاب نمایند، عوامل متعددی را مورد توجه قرار می‌دهند.

در ایالات متحده آمریکا، پیرو مطالعه تروریسم آمریکا (ATS) پایگاه اطلاعاتی دقیقی در خصوص تروریسم و افراطی‌گری وجود دارد که اطلاعات زمانی، مکانی، ویژگی‌های افراد و گروه‌های احتمالی تروریستی را به وسیله دولت فدرال و از طریق ارتباط با دستگاه‌های قضایی و پلیس گردآوری می‌کند. همچنین، در این کشور پلیس با تشکیل پایگاه اطلاعاتی جرایم ناشی از افراطی‌گری (ECDB)^۱ نیز اطلاعات بزه‌دیدگان و آماج جرایم ارتكابی افراط‌گرایان ایدئولوژیکی را جمع‌آوری می‌کند. در سطح بین‌المللی نیز پایگاه‌های اطلاعاتی مختلفی مانند پایگاه اطلاعاتی جهانی تروریسم (GTD)^۲، پایگاه اطلاعاتی جهانی ردیابی وقایع (WITS)^۳ و تروریسم در اروپای غربی: اطلاعات رویدادها (TWEED)^۴، پلیس را جهت پیش‌بینی جرایم تروریستی راهنمایی می‌نمایند.^۵

1. Extremist Crime Database.
2. Global Terrorism Database.
3. World Incident Tracking System database.
4. Terrorism in Western Europe: Events Data.
5. Sheehan, I. S., Assessing and comparing data sources for terrorism research, In: C. Lum & L. W. Kennedy (Eds.), Evidence-based counterterrorism policy, New York, NY: Springer 2012, p. 63.

۲-۳. راهبردهای پیشگیرانه موقعیت مدار پلیس

۱-۲-۳. نظارت الکترونیکی از طریق فناوری های نو

جرم‌شناسی امنیت‌گرا با تسلط بر تمامی ابعاد اجتماع سعی در کنترل همه‌جانبه آن دارد و در این راه پیشگیری وضعی یکی از روش‌های نیل بدین مقصود است. برای نمونه، می‌توان به نصب دوربین‌های مداربسته اشاره کرد که استفاده از آن در سال‌های اخیر افزایش چشمگیری داشته و حتی محل‌هایی مانند آسانسورها را نیز شامل می‌شود. در عصر حاضر استفاده از سیستم دوربین‌های مداربسته به صورت فزاینده‌ای استفاده می‌شود. در تحلیل جرم‌شناختی این راهکار پیشگیرانه می‌توان گفت که نصب دوربین‌های مداربسته برای شناسایی هویت بزهکاران بعد از ارتکاب جرم مناسب است و امکان کشف جرم و هویت بزهکاران را آسان می‌کند. بنابراین، نصب دوربین‌های مداربسته برای پیشگیری کنشی از جرایم بزهکاران مناسب است. همچنین، این راهکار برای پیشگیری واکنشی از جرم از رهگذر تسریع در کشف هویت بزهکاران و دستگیری آنها و به تبع آن ارتقای حتمیت و قطعیت مجازات‌ها در جرایم تروریستی موثر است (رجبی تاج‌امیر، ۱۳۹۹: ۱۴۰).

در هزاره سوم، فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی جایگزین کارکردهای سنتی انسانی شده‌اند. در این بستر، ابتدا ربات مجهز به هوش مصنوعی یا رایانه، اطلاعاتی را در خصوص احتمال ارتکاب جرایم تروریستی از طریق سنسور دریافت می‌کند، سپس اطلاعات را با داده‌های ذخیره‌شده مقایسه می‌کند و به تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌پردازد. ربات در گام بعدی پیش‌بینی می‌کند که آیا احتمال رخداد واقعه تروریستی وجود دارد یا خیر. با توجه به آنکه هوش مصنوعی به سامانه‌هایی گفته می‌شود که واکنش‌هایی مشابه رفتارهای هوشمند انسانی از جمله درک شرایط پیچیده، شبیه‌سازی فرایندهای تفکر، پردازش داده‌ها و شیوه‌های استدلالی انسانی را دارند، از این رو، سامانه هوش مصنوعی از طریق تحلیل‌های دقیق و پردازش اطلاعات خام قادر است احتمال وقوع یک حادثه تروریستی را پیش‌بینی کند (دراکاپولوس، ۱۹۹۴: ۵۱). پس از به دست

راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی؛ رجیبی تاج امیر ۲۷۱ |

آمدن داده‌های متفن، تحلیل‌های هوش مصنوعی در خصوص پیش‌بینی جرایم تروریستی از طریق تصویرسازی داده‌ای^۱ و الگوهای الگوریتمی^۲، بزهکاران احتمالی، کانون‌های جرم، زمان‌های پرخطر و ریسک مسافران هوایی را سنجش می‌کنند.

۲-۲-۳. حضور فیزیکی نیروهای پلیس در مناطق پر جرم

ارتباط بین آموزه‌های نظری بازدارندگی و پیشگیری وضعی از جرم، در احساس ترس بزهکاران بالقوه از خطرات دستگیری، بازداشت و یا کشف جرم در وضعیت‌های پیش‌جنایی قابل درک است. چراکه به دلیل وجود ابزارهای بازدارنده در وضعیت‌های پیش‌جنایی، بزهکاران بالقوه احساس ترس نموده و ممکن است از ارتکاب جرم امتناع نمایند. هر فرد معقولی به دلیل محاسبه سود و ضرر حاصل از ارتکاب جرم و احساسی که از جانب بازدارنده‌ها بر وی وارد می‌شود، عدم ارتکاب جرم را بر منافع آن ترجیح می‌دهد و از ارتکاب جرم امتناع می‌نماید. بنابراین، وجود عوامل بازدارنده در وضعیت‌های پیش‌جنایی می‌تواند معادله بزه را به نفع عدم ارتکاب آن تغییر دهد (افراسیابی، ۱۳۸۹: ۵۳).

در پیشگیری وضعی از جرم، بازدارندگی گونه‌های متعددی دارد. از این رو، می‌توان سه گونه از آنها را نام برد. نخستین گونه از بازدارنده‌ها به ابزارهای رسمی که دارای کارکرد قهرآمیز و سرکوبگرند اختصاص می‌یابد. وجود مأموران پلیس در اماکن حساس و پارک‌ها و همچنین حضور گشت‌های پلیسی از ابزارهای رسمی بازدارندگی هستند. این ابزارها دارای محدودیت‌های زمانی و مکانی هستند. از این رو، استفاده از این ابزارها می‌تواند پدیده جابجایی جرم در مکان و زمان را در پی داشته باشد، به گونه‌ای که بازدارندگی این ابزارها محدود به زمان و مکان‌هایی است که ابزارهای بازدارنده مذکور در آن حاضرند.

علاوه بر ابزارهای عینی، ابزارهای شخصی نیز برای کنترل ترس مورد استفاده بزهکاران قرار می‌گیرد. بی‌لوت در نتیجه مصاحبه‌هایی که با سارقان انجام داد ملاحظه نمود که یکی از راه‌های

1. Data Visualization.
2. Algorithms Models.

کنترل حس ترس «تلاش برای عدم تفکر درباره عواقب و خطرات ناشی از دستگیری و عدم موفقیت در بزهکاری» است (بیلوت، ۱۹۸۳: ۲۵). همچنین، یکی دیگر از راه‌های غلبه بر حس ترس ارتکاب جرم به صورت دسته‌جمعی و گروهی و یا استفاده از مواد مخدر توهم‌زا در حین ارتکاب جرم است. از این رو، تروریست‌های داعش به طور مکرر در حملات تروریستی خود در حین انجام عملیات از مواد مخدر استفاده می‌نموده‌اند.

۳-۲-۳. کنترل اشخاص تحت نظارت

با اجرای شیوه‌های سنتی نظارت و کنترل وضعیت‌های مشرف بر ارتکاب جرم، خطر دستگیری و کشف جرم بالا رفته و اسباب انحراف مجرم فراهم می‌شود. از این رو در جرایم تروریستی باید حضور نیروهای پلیسی و امنیتی در جامعه مخصوصاً در اطراف آماج احتمالی افزایش یابد. در تجربه پلیس اغلب تصور می‌شود که توقیف مجرمان همانند پیشگیری از جرم است حال آنکه در واقع این طور نیست. به رغم اقدامات مناسب پلیس، تنها قسمت کوچکی از جرایم به واسطه توقیف تعقیب می‌شود. به دلیل اینکه تروریست‌ها در پنهان کردن فعالیت‌هایشان نسبت به دیگر مجرمان محتاط‌ترند دستگیری آنها بسیار مشکل است. حتی زمانی که هویت آنها شناسایی می‌شود همیشه قابل پیگرد نیستند، به ویژه زمانی که خارج از کشور و در کشورهای فعالیت می‌کنند که از آنها حمایت می‌شود (قبله‌خویی و فرهمند، ۱۳۸۸: ۷۳). امروزه ابزارهای الکترونیکی هم به کمک این گونه نظارت‌ها آمده است. دوربین‌های مخفی هشداردهنده و آشکارکننده همگی به پیشگیری وضعی کمک می‌کنند. یکی از راه‌های افزایش خطر ارتکاب جرم در پیشگیری وضعی، مراقبت و کنترل است (ابراهیمی، ۱۳۸۹: ۲۹). این مرحله از این جهت دارای اهمیت است که بیشتر جرایم امنیتی نیاز به برنامه‌ریزی‌ها و تهیه مقدمات فراوان قبل از ارتکاب دارند، که چنانچه تحت کنترل و نظارت دقیق قرار گیرند امکان ردگیری و کشف قبل از وقوع آنها بسیار بالا می‌رود. این نظارت در ابعاد ملی یا فراملی ممکن است انجام گردد. پس از حملات تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، شورای اروپا طرحی را تصویب نمود که در آن ضمن

راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی؛ رجیبی تاج امیر ۲۷۳ |

تأکید بر کنترل تروریسم در سطح بین‌المللی، بر تعامل و همکاری‌های بین‌المللی در مقابله با جرایم امنیتی مانند تروریسم تأکید شده است. در این راستا، برای تسریع و تقویت تعاملات قضایی و پلیسی به خصوص در جهت عملیاتی نمودن و هماهنگی دول اروپایی در اجرای احکام جلب صادرشده، یک سازمان ضد تروریستی در یوروپل ایجاد شده که اولویت اساسی آن ارتقای سطح همکاری‌ها میان دولت‌های عضو و مناطق دیگر دنیا به خصوص در عرصه تبادل اطلاعات در مبارزه با جرایم تروریستی و امنیتی است (آلبرشت، ۱۳۸۵: ۱۷۱).

راهکارهای نظارتی و کنترلی از این جهت برجسته و در عین حال ابهام‌انگیز هستند که نسبت به همه شهروندان یا بخش گسترده‌ای از آنها بار می‌شوند که اهم آنها بدین شرح هستند: یکی از راه‌های پیشگیری از اقدامات ضد امنیتی قطع ارتباط میان عاملان و حامیان جرایم امنیتی است. در این راستا، معمولاً سیاستگذاران تقنینی متأثر از مصالح امنیتی اختیارات فراوانی را به دولت‌ها و کنشگران کیفی در خصوص ضبط مکالمات و کنترل نامه‌ها اعطاء می‌نمایند. کنترل مکاتبات واقعی^۱ یا مجازی (پیامک‌ها، ایمیل‌ها و ...)، مکالمات^۲ و شبکه‌های مجازی اجتماعی مهم‌ترین جزء ارتقای اختیارات کنشگران کیفی محسوب می‌شود که معمولاً به نحو غیرملموس و بدون آگاهی و اطلاع مردم به صورت رویه درآمده و به دلیل عدم تقابل مستقیم مردم بیشتر از دیگر راهکارها عملیاتی شده است. دیدگاه تبعیض‌آمیز دولت‌هایی که سیاست‌های ضد امنیتی را دنبال می‌کنند، نسبت به برخی اقوام و مذاهب، باعث شده که بستری فراهم شود تا کنشگران امنیتی در مبادی ورودی و خروجی و به ویژه در فرودگاه‌ها کنترل‌های سختی را با توجیحات مبارزه با جرایم امنیتی در نظر گیرند. بازرسی بدنی، تفتیش بارها، انگشت‌نگاری، انتظارهای طولانی مدت

۱. ماده ۱۵۲ قانون آیین دادرسی کیفری: «تفتیش و بازرسی مراسلات پستی مربوط به متهم در مواردی که عمل می‌آید که ظن قوی به کشف جرم، دستیابی به ادله وقوع جرم و یا شناسایی متهم وجود داشته باشد. در این صورت، بازرسی از مرجع مربوط می‌خواهد، این مراسلات را توقیف کند و نزد او بفرستد».

۲. ماده ۱۵۰ قانون آیین دادرسی کیفری: «کنترل ارتباطات مخابراتی افراد ممنوع است، مگر در مواردی که به امنیت داخلی و خارجی کشور مربوط باشد. شرایط و کیفیت کنترل ارتباطات مخابراتی به موجب مصوبه شورای عالی امنیت ملی تعیین می‌شود».

مسافری یا حتی بازداشت که برخی آن را بازداشت پیشگیرانه^۱ نامیده‌اند، از جمله اقدامات دولت‌ها نسبت به مسافری در مبادی ورودی و خروجی هستند.

قطعنامه‌های شورای امنیت^۲ بر این نکته تأکید دارند که همه کشورهای باید متعهد شوند که با روزآمد کردن سامانه‌های فرودگاهی و گمرک خود، امکان استفاده از گذرنامه‌های جعلی، دزدی یا ساختگی و سایر مدارک مسافرتی نامعتبر را به حداقل برسانند. کشورها موظف‌اند از عبور و مرور اشخاصی که در فهرست تحریم‌ها قرار دارند به داخل سرزمین‌های خود جلوگیری کنند. از آنجا که عملیات تروریستی اغلب به طور سازمان‌یافته و فراملی هدایت می‌شوند، ممکن است اشخاص از بیرون از کشور و تحت پوشش مسافر یا هیئت‌های تجاری و بازرگانی وارد مرزهای ایران شوند و به این عملیات دست بزنند. از این رو، نصب گیت‌های مغناطیسی بازرسی ساک‌ها و چمدان‌ها هنگام ورود به کشور می‌تواند نقش مهمی را در شناسایی مرتکبان این جرایم ایفا نماید. همچنین، در داخل کشور اماکن مهم و دولتی که می‌توانند آماج این جرایم قرار بگیرند باید شناسایی شده و با دوربین‌های مدار بسته ورود به این اماکن به دقت تحت نظارت و بازرسی باشد.

استراتژی مورد بحث در این خصوص راهبرد صیانت است که ناظر به تقویت صیانت و حمایت از اهداف حساس است. این امر به طور ویژه با کاهش آسیب‌پذیری مرزها و سیستم حمل و نقل در اتحادیه اروپا محقق می‌شود. در واقع، با در نظر گرفتن اینکه کشورهای عضو اتحادیه اروپا وظیفه بهبود صیانت از اهداف حساس از جمله مرزها، حمل و نقل عمومی و زیرساخت‌های مربوط به حمل و نقل عمومی را برعهده دارند، به موجب این راهبرد باید اقدام مؤثری را در دستور کار خود قرار دهند. بدین سان، در سطح اتحادیه اروپا به ویژه در خصوص حمل و نقل و زیرساخت‌های مربوط بدان که می‌تواند با جابجایی و ورود افراد تروریست ارتکاب جرایم تروریستی را تسهیل کند، سازکارهایی پیش‌بینی شده است. در این مورد، به موجب این راهبرد

1. Preventive Arrest.

۲. قطعنامه‌های ۲۱۶۰، ۲۱۳۳، ۲۱۶۱، ۲۱۷۰ و ۲۱۷۸ شورای امنیت سازمان ملل.

باید استانداردهای امنیتی حمل و نقل جاده‌ای، راه‌آهن، هوایی و دریایی میان کشورهای عضو هماهنگ شود تا آسیب‌پذیری آنها کاهش یابد. همچنین، نظارت بر مرزهای بیرونی اتحادیه اروپا اقدامی است که در چارچوب این راهبرد می‌تواند جابجایی تروریست‌ها را به اتحادیه اروپا با مانع روبرو کند. برای نمونه، در این باره می‌توان به استفاده از فناوری‌ای نوین به منظور مبادله اطلاعات مربوط به مسافران و ارائه اطلاعات بیومتریک در اسناد هویتی اشاره کرد که کنترل مرزها را افزایش می‌دهد. از این رو، با کنترل مؤثر مرزها صیانت در برابر حملات تروریستی تقویت می‌شود. در این باره، می‌توان به نهاد فرانتکس^۱ اشاره کرد که کار آن ناظر به کمک به کشورهای عضو اتحادیه اروپا و کشورهای عضو پیمان شنکن به منظور مدیریت مرزهای بیرونی آنهاست. این امر به ویژه با گسترش مهاجرت به سوی اروپا اهمیتی بیشتری یافته است. بدین‌سان، با کنترل و نظارت مرزهای اتحادیه اروپا از رهگذر سیستم‌های اطلاعاتی از جمله سیستم اطلاعاتی مربوط به گذرنامه و سیستم اطلاعاتی شنکن، اطلاعات مربوط میان کشورهای عضو هم‌رسانی می‌شود و در صورت مقتضی از ورود افراد به اتحادیه جلوگیری می‌شود. بدین‌سان، راهبرد صیانت شامل اقدامات پیش روی است: بهبود امنیت گذرنامه‌های اتحادیه اروپا با الزام ارائه اطلاعات هویتی و بیومتریک، اجرای سیستم اطلاعات گذرنامه و سیستم اطلاعاتی شنکن، کنترل و نظارت مرزهای بیرونی توسط نهاد فرانتکس، پیش‌بینی استانداردهای مشترک در زمینه حمل و نقل. بنابراین، راهبرد صیانت به طور مشخصی ناظر به کنترل و نظارت مؤثر مرزهای اتحادیه اروپا و افزایش امنیت حمل و نقل است، چنانکه بدین‌سان با تشدید نظارت بر جابجایی افراد و شناسایی آنها، امکان ورود آنها به اتحادیه سخت شده و پیرو آن امکان ارتکاب جرم هم سخت می‌شود. از این رو، صیانت در برابر اقدامات تروریستی افزایش می‌یابد. در واقع، این اقدامات با توسل به پیشگیری وضعی (دنیس رزنبام و دیگران، ۱۳۷۹: ۱۵۲) و با فروکاستن فرصت ارتکاب جرایم تروریستی و سخت‌تر کردن آن (قبله‌ای خوبی و دیگران، ۱۳۸۸: ۷۰) از رهگذر صیانت

1. Agence européenne de garde-frontières et de garde-côtes (Frontex).

از مرزها و سیستم حمل و نقل در اتحادیه اروپا ارتکاب جرایم تروریستی را سخت می‌کنند (رضوی فرد و فرجی، ۱۳۹۶: ۵۴۵).

بند «۱۲ ب» ماده ۱۸ کنوانسیون مقابله با تأمین مالی تروریسم و بند «g» قطعنامه ۱۳۷۳ شورای امنیت به اقدامات مربوط به کنترل و نظارت بر مرزها در خصوص نقل و انتقال فیزیکی پول نقد و اوراق بهادار بی‌نام و جابجایی تروریست‌ها اشاره دارد.

وزارت کشور براساس تکلیفی که ماده ۲۰۳ قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران مشخص کرده بود با همکاری وزارتخانه‌های امور اقتصادی و دارایی، دادگستری، اطلاعات و نیروی انتظامی و سایر سازمان‌ها، طرح «جامع امنیت پایدار مناطق مرزی» را در سال ۹۲ به سازمان‌های ذی‌ربط ابلاغ کرد. این طرح شامل کنترل، مدیریت، حریم امنیتی، اقدامات عمرانی، انسدادی، اطلاعاتی، علمی، تجهیزاتی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی و تقویت مرزبانی، بکارگیری بسیج و نیروی مردمی است. در این راستا، انسداد مرز با احداث دیوار، ایجاد کانال، خندق، برپایی برجک‌های مرزبانی و احداث پاسگاه، نصب دوربین و اخیراً استفاده از پهباد برای کنترل مرزها در ایران مورد استفاده قرار می‌گیرد. با اقدامات صورت گرفته به نظر می‌رسد که ایران در کنترل مرزهای خود جدیت لازم را دارد، لیکن کمبود تجهیزات فناورانه مشکل اصلی در این حوزه است. سامانه‌های پیشرفته جی‌پی‌اس، تجهیزات ارتباطی و دیدزنی دوربین‌های جستجو، رادارهای قابل حمل، سامانه‌های ثابت و متحرک شنود، تلفن‌های ماهواره‌ای و غیره در سال‌های گذشته به دلیل تحریم‌ها از سوی کشورهای صنعتی به ایران تحویل داده نشده‌اند (گزارش شماره هفت جمهوری اسلامی ایران به کمیته ضد تروریسم شورای امنیت سازمان ملل متحد).

افشای اطلاعات در مورد جرایم عادی برای برخی از مشاغل که موظف به کتمان اسرار مراجعان خود هستند ممنوع است، ولی در مورد جرایم مهم که دارای آسیب‌ها و نتایج غیرقابل جبران و وسیعی هستند نه تنها ممنوع نبوده بلکه وظیفه قانونی محسوب می‌گردد. در ایران (جز

راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی؛ رجیبی تاج امیر ۲۷۷ |

در موارد استثنایی مانند ماده ۶۰۶ قانون مجازات اسلامی نسبت به مدیران ادارات^۱ افشای اطلاعات مربوط به برخی جرایم بر عهده افراد نهاده شده تا با ضمانت اجرای وجدان شخصی کنشگران کیفری بتوانند بهتر در عرصه امنیت نقش آفرینی نمایند. این موضوع مطابق با آموزه‌های دینی از جمله امر به معروف و نهی از منکر نیز است.

در جهت ممانعت از کمک مالی به عاملان جرایم امنیتی و نظارت همه‌جانبه بر تراکنش‌های مالی و پیشگیری از پولشویی برخلاف جرایم عادی که بانک‌ها موظف به رازداری اسرار بانکی مراجعان خود بودند مکلف به ارائه اطلاعات به مبادی مربوط شده‌اند. برای نمونه ماده ۱۹ قانون ضد تروریسم، بزه و امنیت مصوب ۲۰۰۱ انگلستان تصریح دارد که «افشای اطلاعات ضبط شده نزد واحد درآمدهای داخلی به منظور انجام تحقیقات و بازجویی‌های کیفری و یا با قصد تسهیل اجرای مأموریت‌های کنشگران اطلاعاتی توسط سازمان‌های دولتی و در راستای تأمین امنیت مجاز بوده و جزء تکالیف مربوط به رازداری محسوب نمی‌شود».

۳-۲-۴. شناسایی مناطق پرجرم و بزهکاران مستعد

کنترل هویت افرادی که به منظور انجام جرایم بین‌المللی مرتباً در حال تردد و جابجایی هستند یکی از روش‌های پیشگیری وضعی است که از طریق توسل به فناوری‌های نوین الکترونیکی ممکن شده و به بررسی اسناد سفر تأکید دارند. برخی از کشورها مانند آمریکا گذرنامه بیومتریک را شرط ورود بدون روادید به آن کشور می‌دانند. کشورها براساس قطعنامه‌های شورای امنیت متعهد هستند، استفاده از گذرنامه‌های جعلی، دزدی و یا ساختگی و سایر مدارک مسافرتی نامعتبر

۱. «هر یک از روسا یا مسئولین سازمان‌ها و مؤسسات مذکور در ماده ۵۹۸ (در مورد تصرف غیر قانونی در اموال دولتی) که از وقوع جرم ارتشاء یا اختلاس یا تصرف غیرقانونی یا کلاهبرداری یا جرایم موضوع مواد ۵۹۹ (در مورد تدلیس در معاملات) و ۶۰۳ (در مورد منفعت‌جویی در فعالیت‌های دولتی) در سازمان یا مؤسسات تحت اداره یا نظارت خود مطلع شده و مراتب را حسب مورد به مراجع صلاحیتدار قضائی یا اداری اعلام نمایند علاوه بر حبس از شش ماه تا دو سال به انقصال موقت از شش ماه تا دو سال محکوم خواهد شد».

را به حداقل برسانند و برای اشتراک اطلاعات در این خصوص با سایر اعضای جامعه جهانی از طریق پایگاه داده‌ای اینترنتی در ارتباط باشند.

در خصوص شناسایی وضعیت‌های خطرناک شناسایی مرتکبان احتمالی تروریستی است. اصول مدیریت خطر، در مورد شناسایی مرتکبان احتمالی تروریستی هرگز مدعی حذف کامل متغیرهای خطرناک نیست، بلکه تنها درصد کاستن از میزان خطرات تروریستی است. در سنجش شناسایی گروه‌های پرخطر و مرتکبان احتمالی جرایم تروریستی، میزان خطر افراد در قالب تحلیل‌های آماری سنجیده می‌شود. مهم‌ترین مواردی که در سنجش میزان خطر افراد سنجیده می‌شود عبارتند از داشتن شغل، سواد، هم‌گرایی با فرهنگ، سابقه تکرار جرم، خانواده مناسب، مجرد یا متأهل بودن، میزان درآمد، نژاد و دین (عاملی و دیگران، ۲۰۰۷: ۱۰).

در ایران، پلیسی تحت عنوان پلیس گذرنامه وجود دارد که کار صدور و کنترل گذرنامه‌ها در مبادی ورودی و خروجی کشور بر عهده آن قرار دارد. این اداره با استفاده از برنامه‌های رایانه‌ای، افراد ممنوع‌الخروج و ممنوع‌الورود را در مبادی قانونی با استفاده از گذرنامه کنترل می‌کند. بر اساس گزارش شماره هفت جمهوری اسلامی به کمیته ضد تروریسم سازمان ملل، کلیه مبادی خروجی و ورودی کشور، اسامی مندرج در فهرست منتشره از سوی کمیته ۱۲۶۷ شورای امنیت را در سیستم خود وارد کرده و بر این امر نظارت دارند (شعبانی فرد، ۱۳۹۱: ۱۱۴).

مهاجران از بزهکاران مستعد و بالقوه ارتکاب جرم هستند که کنترل هویت آنان به منظور پیشگیری از انجام جرایم بین‌المللی به ویژه تروریسم ضروری است. اجتماعات مهاجران شرایط اولیه را برای مهاجران تازه‌وارد فراهم می‌کنند تا آنها خود را با شرایط کشور جدید وفق دهند، به ویژه زمانی که افراد تازه مهاجرت کرده توانایی صحبت به زبان کشور دیگر را ندارند. بر همین اساس، تروریست‌های خارجی می‌توانند به راحتی حساب بانکی افتتاح کنند، کارت اعتباری بگیرند و از خارج پول دریافت کنند و محلی برای سکنی پیدا کنند. به نظر می‌رسد که در بعضی موارد پولی که اجتماعات مهاجران برای کمک در کشور مبدأشان جمع‌آوری می‌کنند بدون اطلاع آنها در اختیار تروریست‌ها قرار می‌گیرد (مقدس، ۱۳۸۷: ۱۸۱).

گزارش‌های ارزیابی و مدیریت جرم‌شناختی خطر در آمریکا از دهه ۱۹۹۰ میلادی تاکنون نشان می‌دهند که گروه‌های مسلمان و مهاجران بیش‌ترین درصد مرتکبان جرایم تروریستی را به خود اختصاص داده‌اند. همزمان کشورهای اروپایی متأثر از یافته‌های آماری پیش‌بینی جرم، دو گروه عمده را به عنوان مرتکبان احتمالی در نظر می‌گیرند که عبارتند از مهاجران و مسلمانان (هیون، هادسون، ۲۰۰۷: ۴۱).

بنابراین روشن است که جهت جمع‌آوری اطلاعات در مورد حملات تروریستی احتمالی پلیس باید توجه ویژه‌ای به اجتماعات مهاجران داشته باشد. ولی با این حال ممکن است اقدامات واکنشی موضوع را پیچیده‌تر سازد. اگرچه غالب مهاجران مخالف تروریسم هستند، ممکن است احساس کنند که در معرض خطر قرار دارند و بدین دلیل منزوی شوند و از همکاری با مقامات اجتناب ورزند. برخلاف حالتی که غالب ذهنی پلیس نابودی تروریسم یا حتی زمانی که الگوی پلیس اطلاعات‌محور اعمال می‌شود، زمانی که راهکار پلیس اجتماع‌محور رویکرد اصلی پلیس را تشکیل می‌دهد خطرات مذکور به راحتی برطرف می‌شوند. پلیس اجتماع‌محور می‌تواند از اجتماعات مهاجران در مقابل بزه‌دیدگی ناشی از ترس از تروریسم محافظت کند. هر زمانی که اخباری از طرح‌های تروریستی خفنی شده منتشر می‌شود یا اینکه هر زمان تهدیدات تروریستی افزایش می‌یابند، مهاجران بیشتر احساس ترس می‌کنند. این ترس تنها از اینکه بزه‌دیده تروریسم شوند نیست بلکه بدان خاطر است که ممکن است مهاجران از طرف مقامات بیشتر مورد کنترل قرار گیرند و محدودیت‌های بیشتری نسبت به آنها اعمال شوند و حتی ممکن است ساکنان محلی با آنان دشمنی کنند یا تنفرشان نسبت به مهاجران بیشتر شود.

بنا به دلایل خاص محافظت از اجتماعات مهاجران و اطمینان خاطر دادن به آنها (موریس، ۲۰۰۶)، در عین اینکه آنها از تروریست‌ها حمایت نمی‌کنند و مأمنی برای تروریست‌ها نمی‌شوند کار مشقت‌بار و مشکلی است و ایجاد تعادل بین آن دو، وظیفه سنگینی را بر دوش پلیس می‌گذارد. انجام این وظیفه مشکل است چراکه مهاجران تازه‌وارد غالباً از پلیس واهمه دارند و بسیاری از مهاجران از حقوق مدنی و اجرای قانون آگاهی اندکی دارند. علاوه بر این، موانع زبانی

مانع ارتباط مؤثر و ایجاد اعتماد بین پلیس و مهاجران می‌شود. همچنین، مهاجران از این امر واگرمه دارند که ارتباط با پلیس وضعیت آنها را به مخاطره اندازد. با وجود این، پلیس می‌تواند بر این موانع فائق آمده و به طور موفقیت‌آمیزی ایده پلیس اجتماع‌محور را در اجتماع مهاجران پیاده کند. این مهم مستلزم اتخاذ تدابیر مختلفی است از جمله اینکه پاسگاه‌های مختلف پلیس در اجتماعات بزرگ ایجاد گردند، بین مدارس، خدمات اجتماعی و نهادهای مذهبی در کمک‌رسانی به نوجوانان، اطفال و کهنسالان مهاجران همکاری مداوم برقرار شود، جهت حفظ سلامت طیف‌های مذکور کمک‌رسانی صورت گیرد، از روزنامه‌ها، نهادهای مذهبی و کارفرمایان مهاجران جهت ایجاد ارتباط با اجتماعات مهاجرانی که نمی‌توانند در همایش‌های اجتماعی شرکت کنند استفاده شود، در سازمان پلیس مترجمان بیشتری بکار گرفته شوند و وسایل ضروری به زبان مهاجران در اختیار پلیس گذاشته شود، رهبران مهاجران در طراحی و اجرای آموزش‌های فرهنگی برای افسران پلیس مشارکت داده شوند، تلاش‌های ضروری جهت رفع موانعی که مانع ورود افرادی از طبقه مهاجران به سازمان پلیس می‌شوند صورت گیرند، تعریف روشنی از سیاست‌های مأموران اجرای قوانین مهاجرت ارائه شود و به وکلای مهاجران آموزش‌های لازم در خصوص سیاست‌های پلیس داده شود، به رسانه‌های گروهی آموزش‌های لازم داده شود، به روشی که این رسانه‌ها بتوانند به طور دقیق مباحث صورت گرفته میان پلیس و مهاجران را منتقل ساخته و گزارش دهند (مقدسی، ۱۳۸۷: ۱۸۲).

مکان ارتکاب جرایم تروریستی در هم‌گرایی و واگرایی بزه‌کار و بزه‌دیده نقش دارد و از این جهت تصمیم‌شخص برای ارتکاب جرم در یک مکان مشخص می‌تواند پیامدهای بسیاری را به همراه داشته باشد. به همین دلیل، شناسایی کانون‌های جرم در جرایم تروریستی مهم است. اگرچه در گذشته شاخص‌های مکانی ارتکاب جرایم تروریستی به صورت تصادفی انتخاب می‌شدند، وقایع تروریستی رخ داده در اروپا در ده سال گذشته ثابت کرده‌اند که مرتکبان تروریستی به جغرافیای جرم توجه می‌کنند (لی، ۲۰۰۵: ۲۹۱). بر اساس الگوی عقلانی، مرتکبان جرایم تروریستی پیش از ارتکاب جرم مکان‌های خاصی را انتخاب می‌کنند. به همین دلیل، توزیع

راهبردهای پیشگیرانه موقعیت‌مدار پلیس در مقابله با جرایم تروریستی؛ رجبی تاج امیر ۲۸۱ |

و پراکندگی جغرافیایی جرایم تروریستی بر اساس مکان‌های خاص مدنظر تروریست‌ها تعریف می‌شود. گسترده‌گی آثار تروریستی موجب انتقال راحت‌تر پیام تروریست‌ها به دولت‌ها است. از همین رو، آنها مکان‌هایی را انتخاب می‌کنند که ارزش نمادین داشته باشند، افکار عمومی و رسانه‌ها را به سوی خود جلب نمایند، رعب و وحشت بیشتری ایجاد نمایند و خسارت و تلفات زیادی داشته باشند. یکی از مهم‌ترین برنامه‌هایی که برای شناسایی دقیق مکان‌های مستعد ارتکاب جرایم تروریستی بکار برده می‌شود، استفاده از نرم‌افزارهای فناورانه مانند سامانه اطلاعات جغرافیایی است.

۳-۲-۵. طراحی محیطی ضد تروریسم

امروزه یکی از مسائل نگران‌کننده که تقریباً از دغدغه‌های اصلی پلیس محسوب می‌شود موضوع تروریسم است. این پدیده مجرمانه اثر و تبعات منفی بر روی شهروندان گذاشته و موجب عدم احساس امنیت آنان شده است. در واقع، یکی از راهبردهای پیشگیرانه از جرایم تروریستی، پیشگیری از طریق طراحی محیطی است که با سخت‌سازی آماج جرم منجر به کاهش فرصت‌های تروریستی، ترس از جرم و افزایش احساس امنیت و ارتقای کیفیت زندگی می‌شود. در واقع، طراحی محیطی مناسب در راستای پیشگیری سریع و ارزان از ارتکاب جرایم و یا حداقل کاهش آن، بهترین گزینه‌ای است که امروزه در سراسر جهان و به خصوص در کشورهای پیشرفته به عنوان مناسب‌ترین شیوه در این راستا انتخاب و اعمال می‌شود. به عبارت دیگر، اگر محیط به نحوی طراحی شود که بتواند موجب بهبود یا تقویت جنبه‌های پایش و نظارت افراد شود، تعلق ساکنان را به قلمرو خود بالا برده و تصویری مثبت از فضا ایجاد کند، زمینه پیدایش و شکل‌گیری فرصت‌های تروریستی کاهش خواهد یافت و در نتیجه مجرمان از ارتکاب جرایم تروریستی باز خواهند ماند (کوزنس و همکاران: ۲۰۰۵). پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی دارای شش رکن و ویژگی قابل‌تصور است: ۱- تعیین قلمرو (قلمروگرایی یا قلمروسازی)؛ ۲- نظارت (اعم

از رسمی و غیررسمی؛ ۳- کنترل دسترسی یا ورودی؛ ۴- تصویر و نگهداری از فضا (تصویرسازی)؛ ۵- سخت کردن آماج جرم (هدف)؛ ۶- فعالیت پشتیبانی (حمایت کننده).

دومین گونه از بازدارنده‌های وضعی به بازدارنده‌های اجتماعی (غیررسمی) اختصاص می‌یابد که از رهگذر نظارت طبیعی شهروندان حاصل می‌شود. این مکانیسم دارای توان و کارآمدی بالایی است، مشروط به آنکه بسترهای اجتماعی برای آن آماده باشند. بهترین راهکار برای ارتقای مکانیسم‌های بازدارنده اجتماعی، استفاده از راهبرد طراحی محیطی برای پیشگیری از جرم است. در صورتی که طراحی محیطی به گونه‌ای باشد که سطح نظارت شهروندان و عابران بر رفتارهای افراد را ارتقا دهد، مکانیسم بازدارندگی جامعه‌ی که دارای توان بیشتری در کنترل جرم است، مجال بیشتری برای کارآمدی و بازدارندگی خواهد داشت. مشاهده فیلم‌های حملات تروریستی داعش به مکان‌های مختلف نشان می‌دهد که اکثر جاهایی که مورد انفجار واقع شده‌اند مکان‌های فاقد طراحی محیطی بوده‌اند که قابلیت پیشگیری از پرتاب اشیاء منفجره در محیط را نداشته یا در دید و دسترسی تروریست‌ها بوده‌اند (رجبی تاج‌امیر، ۱۳۹۹: ۱۵۲). این ابزار محدودیت‌های زمانی و مکانی پیش‌گفته در مورد ابزارهای رسمی را ندارد، به گونه‌ای که می‌توان بیان داشت که در هر زمان و مکانی که شهروندان در آن حاضرند، مکانیسم بازدارندگی اجتماعی در آن حاضر است

نتیجه

پیشگیری وضعی که بزهدیده‌مدار و موقعیت‌محور است و به جای توجه به مجرم و از بین بردن انگیزه ارتکاب جرم به فرصت‌های مجرمانه و وضعیت ماقبل بزهکاری نظر دارد، می‌تواند وسیله مؤثری در پیشگیری از جرایم تروریستی محسوب شود. مرتکب در صورت موجود بودن یک وضعیت خاص از اندیشه به سمت عمل می‌آید و تسخیر این وضعیت می‌تواند مانع از ارتکاب بسیاری از جرایم باشد. سخت‌تر کردن و افزایش هزینه ارتکاب جرم می‌تواند باعث کاهش جرم

شود. بنابراین، پیشگیری وضعی به وضعیت پیش‌جنایی نظر دارد. از این روست که سیاست‌های پیشگیرانه پلیسی مبتنی بر موقعیت، در این رابطه می‌تواند عمل‌گرایانه و مؤثر باشند.

درک فرایند عقلانی حملات تروریستی می‌تواند پلیس را در کاهش فرصت‌های وقوع چنین حملاتی و نیز پیش‌بینی راهبردهایی برای پیشگیری از چنین حملاتی کمک نماید. در واقع، پیشگیری وضعی چارچوب مناسبی برای محقق ساختن حفاظت از اهداف آسیب‌پذیر فراهم خواهد ساخت. برای تحقق این کارکردها، غالب نیروهای پلیس به ویژه در شهرهای بزرگی که اهداف آسیب‌پذیری دارند می‌توانند تغییرات قابل توجهی در فعالیت‌های اجرایی‌شان داشته باشند. آنها باید این تغییرات را بپذیرند، زیرا آنها با فعالیت‌های پلیس آشنایی دارند.

پلیس در موقعیت مناسبی قرار دارد که می‌تواند از تهدیدهای تروریستی محلی آگاهی یافته و تحقیقات لازم را انجام دهد و به علاوه می‌تواند اقدامات ضروری را برای تضمین اینکه اهداف آسیب‌پذیر در حوزه صلاحیت‌شان مورد حفاظت قرار گرفته‌اند اتخاذ کند. از این رو، پلیس نقش مهمی در پیشگیری از تروریسم ایفا می‌کند. بر این اساس، پلیس نیازمند آن است که در زمینه پیشگیری از جرم و موضوعات امنیتی تخصص بیشتری پیدا کند و مشارکت خود را در مسائل مختلف و طیف گسترده‌ای از نهادهای عمومی و خصوصی گسترش دهد. به طور خلاصه باید گفت که پلیس باید برای جلوگیری از ارتکاب جرایم تروریستی، در مورد فعالیت احتمالی تروریست‌ها اطلاعات جمع‌آوری کند، از اینکه اهداف آسیب‌پذیر حفاظت شده‌اند اطمینان حاصل کند و آماده پاسخگویی به حمله تروریستی باشد.

نتایج پژوهش حاضر در مقایسه با نتایج پیشینه تحقیق نشان‌دهنده این است که استفاده از اشکال مختلف پیشگیری وضعی از قبیل کم کردن آماج جرم، نظارت الکترونیکی از طریق فناوری‌های نوین و هوش مصنوعی، افزایش مأمورین در حال گشت زدن و بالابردن شناخت و آگاهی پلیس می‌تواند در پیشگیری از عملیات تروریستی مؤثر واقع شود. از این لحاظ با پژوهش‌های قبله‌ای خوئی، فرهمندفر، مقدسی و قورچی‌بیگی هم‌راستا بوده و آنها را تأیید می‌نماید. پیشنهادهای این پژوهش بدین شرح هستند: ۱. پیش‌بینی، شناسایی، تشخیص و درک بهتر تهدیدهای تروریستی

و تغییرات آن با بهره‌گیری از آموزه‌های مدیریت جرم‌شناختی خطر جرایم تروریستی و استفاده از فناوری‌های نوین و هوش مصنوعی و نرم‌افزارهای فناورانه مانند سامانه اطلاعات جغرافیایی؛ ۲. مقابله و کنترل تروریسم با استفاده از نظریه‌های پیشگیری وضعی و با شناخت تهدیدهای جرایم تروریستی و طراحی الگوی متناسب در این خصوص؛ ۳. با توجه به بند «ح» ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۱۴ که به بکارگیری همه امکانات جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با خشونت، تروریسم و افراط‌گرایی اشاره دارد، باید از الگوهای اطلاعاتی و آماری جنایی و نیمرخ‌سازی جرایم تروریستی استفاده نمود؛ ۴. طراحی الگویی برای حفاظت از اهداف آسیب‌پذیر با آگاهی از ماهیت تهدیدهای تروریستی؛ ۵. طراحی محیطی مناسب برای پیشگیری از جرایم تروریستی علیه اهدافی که بیشتر در معرض خطر قرار دارند؛ ۶. اتخاذ تکنیک سخت‌سازی آماج جرم در مورد آماج‌های در معرض خطر حملات تروریستی، مانند ساختن دیوارهای بتنی در مقابل ساختمان‌های حساس یا حتی ضد گلوله کردن خودروهای شخصیت‌های مهم؛ ۷. استرداد و ضبط اموال و دارایی‌های تروریستی، گزارش معاملات مشکوک مربوط به تروریسم، اخذ و کنترل هویت اشخاص، ایجاد هویت واحد از طریق شماره ملی و کدپستی برای کلیه اتباع ایرانی، کنترل مدارک مسافران و مهاجران، کنترل مبادی ورودی و خروجی کشور، ارتقای استانداردهای ایمنی در حفاظت از اماکن و تأسیسات دارای قدرت خطرناک، صیانت از شهروندان، امنیت مرزها، حمل و نقل عمومی و زیرساخت‌های مهم و نیز کاهش آسیب‌پذیری در برابر حملات تروریستی.

ORCID

Ebrahim Rajabi Tajamir

<http://orcid.org/0000-0003-4369-9854>

منابع

الف. فارسی

- آلبرشت، هانس یورگ. (۱۳۸۵). «تروریسم، خطر و قانونگذاری»، ترجمه: مهدی مقیمی و مجید قورچی‌بیگی، فصلنامه فقه و حقوق، شماره ۱۱.
- ابراهیمی، شهرام. (۱۳۸۹). «پیشگیری در نظریه‌های جرم‌شناسی و گستره محدودیت‌های آن»، آموزه‌های حقوقی، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۱۳.
- افراسیابی، علی. (۱۳۸۹). «پارادایم‌های حاکم بر پیشگیری وضعی از جرم»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۱۷.
- جوادی یگانه، محمدرضا. (۱۳۸۷). «رویکرد جامعه‌شناسانه نظریه انتخاب عقلانی»، راهبرد فرهنگ، شماره ۳.
- دانش، تاج زمان. (۱۳۷۶). مجرم کیست و جرم‌شناسی چیست، چاپ هفتم، تهران، مؤسسه کیهان.
- رجبی تاج امیر، ابراهیم. (۱۳۹۹). جرم‌شناسی تروریسم با رویکرد پلیسی، انتشارات دانشگاه علوم انتظامی امین.
- رضوانی، سودابه. (۱۳۹۶). مدیریت ریسک جرم. در: دانشنامه علوم جنایی اقتصادی. به کوشش امیرحسین نیازپور. تهران، نشر میزان.
- رزنابم، دنیس؛ لوریسیو، آرتور؛ داویس، روبرت. (۱۳۷۹). «پیشگیری وضعی از جرم»، ترجمه: رضا پرویزی، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۳۲.
- رضوی فرد، بهزاد؛ فرجی، محمد. (۱۳۹۶). «راهبردهای اتحادیه اروپا برای مبارزه با تروریسم»، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی ابعاد حقوقی - جرم‌شناختی تروریسم، به کوشش بهزاد رضوی فرد و حسنعلی مؤذن‌زادگان، چاپ اول، تهران، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی (ره).

شاهیده، فرهاد. (۱۳۹۶). «رویکرد ریسک‌مدار به جرایم تروریستی»، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی ابعاد حقوقی-جرم‌شناختی تروریسم، به کوشش بهزاد رضوی فرد و حسنعلی مؤذن زادگان، چاپ اول، تهران، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی (ره).
شعبانی فرد، حمیدرضا. (۱۳۹۱). ارزیابی عملکرد کمیته ضد تروریسم شورای امنیت سازمان ملل متحد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور.

علیوردی‌نیا، اکبر؛ صالح صالح‌نژاد. (۱۳۹۲). «کاربست‌های نظریه گزینش عقلانی در تبیین جرایم و ارائه دلالت‌های سیاستی برای پیشگیری از جرم»، کارگاه، دوره دوم، سال هفتم، شماره ۵۲.

قبله‌ای خوبی، خلیل؛ فرهمندفر، حیدر؛ فرهمندفر، فریده. (۱۳۸۸). «پیشگیری وضعی از جرایم تروریستی»، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی، شماره ۸۴.
قورچی‌بیگی، مجید. (۱۳۹۶). «آماج‌گزینی در حمله‌های تروریستی: انتخابی عقلانی»، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی ابعاد حقوقی-جرم‌شناختی تروریسم، به کوشش بهزاد رضوی فرد و حسنعلی مؤذن‌زادگان، چاپ اول، تهران، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی (ره).

کلارک، رونالد و نیومن، جرمی. (۱۳۸۷). «پلیس و پیشگیری از تروریسم»، ترجمه: محمداقرا مقدسی، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال سوم، شماره ۶.
کی‌نیا، مهدی. (۱۳۸۱). روانشناسی جنایی، جلد اول، چاپ سوم، تهران، انتشارات راشد.
نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۳). «درآمدی بر اساسی‌سازی حقوق کیفری»، مندرج در: در تکاپوی حقوق عمومی، به کوشش علی‌اکبر گرجی، تهران، انتشارات جنگل.

ب. انگلیسی و فرانسوی

Bellot, S. (1983). Portrait du Voleur a Main Arme Occasionnel. Rapport.
Drakopoulos, S.A. (1994). Hierarchical Choice in Economics, *Journal of Economic Surveys*, Vol. 8.

- Evans, J. (2007). *Intelligence, Counter-terrorism and Trust*. London: Security Service.
- Heaven, O & Hudson, B. (2007). *Race, Ethnicity and Crime*, in: Hale, C., Hayward, K., Wahidin, A. and Wincup, E. eds. *Criminology*. Oxford: Oxford University Press.
- Garland, J, Spalek, B, Chakraborti, N. (2006). Hearing Lost Voices: Issues in Researching 'Hidden' Minority Ethnic Communities, *British Journal of Criminology*, 46.
- Clarke, R.v., Newman, G.R. (2006). *Outsmarting the terrorists*, Westport CT: Praeger Security International.
- Hesseling, R.B.P. (1994). *Displacement: A review of the empirical literature*, In Clarke, RV (ed.), *Crime Prevention Studies*, Vol. 3, Monsey: Criminal Justice Press, 197-230, (Accessible at: www.popcenter.org).
- Cozens, P.M and et al. (2005). "Crime Prevention Through Environmental Design", *Property Management* ,Vol 23, No 15.
- Morris, J., (2006). Policing by risks and targets: Some implications of intelligence-led crime control, *Policing and Society* 9.
- Li, Q. (2005). "Does Democracy Promote or Reduce Transnational Terrorist Incidents?", *Journal of Conflict Resolution*, 49 (2).
- Sheehan, I. S. (2012). *Assessing and comparing data sources for terrorism research*, In: C. Lum & L. W. Kennedy (Eds.), *Evidence-based counterterrorism policy*, New York, NY: Springer.